תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר נזיקין

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי עבודה זרה

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי עבודה זרה

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-עבודה-זרה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 5
הלכה ג 5
הלכה ד 5
הלכה ה 7
הלכה ו 7
הלכה ז 7
הלכה ט 7
הלכה י 8
פרק ב 8
הלכה א 8
הלכה ב 9
הלכה ג 9
הלכה ד 10
הלכה ה 11
הלכה ו 11
הלכה ז 11
הלכה ח 13
הלכה ט 15
פרק ג 16
הלכה א 16
הלכה ב 16
הלכה ג 16
הלכה ה 17
הלכה ו 18
הלכה ז 18
הלכה ח 18
הלכה ט 18
הלכה י 18
הלכה יא 19
הלכה יג 19
פרק ד 19
הלכה א 19
הלכה ג 20
הלכה ד 20
הלכה ה 21
הלכה ו 22
הלכה ח 22
הלכה ט 23
הלכה י 24
הלכה יא 24
הלכה יב 24
פרק ה 25
הלכה א 25
הלכה ב 25
הלכה ג 25
הלכה ד 26
הלכה ה 26
הלכה ז 26
הלכה ח 27
הלכה ט 27
הלכה י 27
הלכה יא 27
הלכה יב 27
הלכה יג 28
הלכה יד 28
הלכה טו 28

פרק א

הלכה א

בדם הכא בדקו ומצאו שהן עושין צרכיהן לג' ימים. — מצינו בספר חשמונאים (א' יו"ד ל"ו) שהמלך דימטריוס היוני כתב ליונתן כה"ג חשמונאי שהוא נותן לכל היהודים שלשת ימים לפני החג ושלשת ימים אחרי החג שיהיו להם ימי חופש והרוחה בכל ארצו ומזה נדע שכן היה מנהג היונים בזמנם לפני ימי חגם ואחרי ימי חגם וזהו שאמר ר' ישמעאל במשנתנו דאף שלשה לאחריהן אסור, ות"ק שמתיר לאחריהן אפשר שבזמנו כבר בטל אצלם מנהג ג' ימים לאחריהן.

במוצאי שמיטה מלך ירבעם. — לפי הכתוב (מלכים א' ו' א') היה עד שנה ד' לשלמה ת"פ שנה ושלמה מלך בס"ה מ' שנה הרי בס"ה תקי"ז שנה צא מהן מ' שהיו ישראל במדבר וז' שכבשו וז' שחלקו נשארו תס"ג צא מהן ט' יובלות ונמצא כשמת שלמה י"ג שנה ליובל והיא שנה ששית לשמיטה וצ"ל שעברה שנה עד שמלך ירבעם.

אנא מיתבעי מיקרי קאים אנא כו'. — צ"ל: מיתבעי מיקרי, קדם אנא (פי' אני ארצה לקרוא לפני רחבעם).

עבר ונשא ונתן עמו מותר. — ע' ריטב"א ו' ב' וכן בר"מ שם שהעתיקו "אסור" והוא נוסח משובש.

א"ר אבהו ואני לא שאלני ר"ג ברבי מהו ללך ליריד ואסרתי לו והתני הולכין כו'. — הגירסא כאן חסרה ומשובשת ונמצאה כתיקונה באו"ז ע"ז סימן צ"ו וכצ"ל: מהו ללך ליריד ואסרתי לו דתני (כצ"ל במקום "והתני" דאיתא גם באו"ז שם) לקח משם כסות תשרף בהמה תיעקר מעות יוליך הנאה לים המלח (ברייתא זו נמצאה ג"כ למטה ה"ד) והתני הולכין ליריד ולוקחין משם עבדים ושפחות (ושם ה"ד אוקימו לברייתא קמייתא בלוקח שם מישראל ע"ש) ר"ל אמר לא סוף דבר עבדים ישראל (פי' שכבר היו אצל ישראל ונמהלו אצלו) אלא אפי' גוים (פי' ערלים וכן מבואר בב"ר סו"פ לך לך וע' בבלי י"ג ב') כו' מאי כדון ר"ג ברבי אדם גדול היה (שהוא היה נשיא ובנו של ר' יהודה נשיאה השני, "וכ"ה דעת ספר דורות הראשונים ח"ב דף ק"ע אלא שלא ידע מנוסח האו"ז) וביקש ר' אבהו לגודרו אף ר' יודן כו'.

אם היתה מלוה אובדת מותר ותני כן מלוה כו'. — צ"ל: ותני כן אם היתה מלוה אובדת מותר מה מלוה אובדת בעדים אין כו'.

בד"א בתלוש מן הקרקע כו'. — חסר כאן וצ"ל (כמו בשבת פ"א דף ע"א): בד"א בקיבולת אבל בשכיר יום אסור בד"א בתלוש מן הקרקע כו' (וע' מ"ש בשבת שם [עמ' 152] וכ"ה בפ"מ אלא שפירש "בתוך ביתו" דישראל וטעות הוא אלא בתוך ביתו דגוי אסור).

הלכה ב

ר' יוחנן אמר אין אסורה אלא לפלחין בה סטרנלייה אסורה לכל כו'. — חסר כאן וכצ"ל: ר' יוחנן אמר אינה אסורה אלא לפלחין בה ר' יהושע בן לוי אמר סטרנלייה אסורה לכל (וכעין זה בבבלי ח' א' ר' יהושע בן לוי אמר קלנדא אסורה לכל היא) ר' יוחנן כו' סבר דמורה ליה כהדא דר' יוחנן שרי והורי ליה כהדא דר' יהושע בן לוי אסור (ופי' "עזיל" חמור או פרד קטן, ומלת "קטן" פירוש היה מן הצד והכניסוהו בטעות בפנים [ע' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ב] והעד שלא נכתב "זעיר" בלשון ארמית, ובפסיקתא דר"כ פיס' החדש לעוזליהון דאיילתא).

א"ר יוחנן פרוקטו ראשה של תקופה. — צ"ל:טרופיקו ראשה של תקופה (ע' מוסף ערוך ערך פרוקטו שבלשון יונית ורומית הוא ראש מזל גדי שבו מתחלת תקופת טבת).

נרוס בב' באדר בפרס כו'. — פי' זה רה"ש לפרסיים (Norus) שחל בזמן האביב ע' במאסף הכרם תרמ"ח עמוד 30.

והעלה שלעטיט ונעשה חורש גדול. — צ"ל: והעלה שלעטוש (כ"ה בערוך ערך שלעטוש והוא יער בלשון רומית).

הלכה ג

והתני תגלחתו ותגלחת בנו אסורה. — פי' ומשמע דאף הוא אסור ביום תגלחת בנו, ופי' פ"מ דחוק.

והתני משתהו ומשתה בנו אסורה תיפתר שגילחו שניהן כו'. — צ"ל: תיפתר שנשאן שניהן נשים כאחד והתני לידתו ולידת בנו כו' דלא אספיק מיעבד ביומיה עד דאיתיליד בר (פי' שנולד לו בן ביום שלאחר יום לידתו ופסק מלעשות משתה ביום לידת עצמו והתחיל לעשות ביום שלאחריו ביום לידת בנו לכך אסור עליו יום לידת בנו).

הלכה ד

והתני הולכין ליריד כו'. — צ"ל: תני הולכין ליריד כו' בהמה תיעקר והתני הולכין ליריד ולוקחין מהן עבדים ושפחות ובהמה תיפתר ישראל מישראל (פי' דהא דתני כסות תישרף בהמה תיעקר היינו באופן שלקח מישראל עובד ע"ז דחיישינן לחליפי ע"ז) והתני (תוספתא פ"ד) המוכר עבדו ביריד דמיו אסורין עוד היא תיפתר ישראל לישראל ישראל שהולך ליריד כו' (ע' בבלי ל"ב ב' ול"ג א'. ומה שפירש בפ"מ אין בו טעם).

דילמא בפרגמטיא אמרה ר' יוחנן כו'. — צ"ל: דילמא בפרגמטוטא (פי' סוחר ע' מוסף ערוך ערך פרגמטיא וביאור זה כאן סוחר שבא ממקום אחר ואינו מתושבי העיר ואין דרך ליקח ממנו מכס וזה כעין "בה"ב שאינו קבוע" בבבלי י"ג ב' ע"ש) אמרה ר' יוחנן אתא ר' בא כו' פונדק מותר בפרגמטוטא ר' אבהו בשם ר' יוחנן (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב משורה שלמעלה) החליף בהמה בע"ז אסורה ר' חסדא בעי כו' (ע' בבלי נ"ד ב').

ר' שמעון בר יוחנן שלח שאל לר' שמעון בן יוצדק כו'. — צ"ל: ר' שמואל בר נחמן (כי לא נמצא בשום מקום ר' שמעון בר יוחנן וגם ביוחסין וסה"ד לא הביאו אותו) שלח שאל כו' לגדיה דארקליס אחי (כתב בערך מילין ערך אדקליס שדיקלטיאנוס קיסר רומי העלה את רעו מקסמינוס לקיסר שני עמו בשנת ד"א מ"ו לבה"ע ויכנה אותו בשם הרקוליוס גבור היונים שנתעלה אצלם לאל בין האלים הרבים אשר היה להם וע' חשמונאים ב' ד' כ"א שהיו מקדישים ומקריבים לו קרבנות; ואיסקנדרא הוא שר העיר כמו אסתנדרא דמישן בבלי קידושין ע"ב ב' וע' פרש"י שם וערוך ערך אסתנדרא; ור' שמעון בן יוצדק נתן שוחד לשר העיר שיניח לו לכנוס בתוך המגדל אשר נבנה לשם ירייד זה. ובערוך השלם כתב שאסקרנדה בלשון פרסי שליח ונתן לו שכר הליכה ואין זה מחוור, וע' פ"מ שפירש תיבה וגם פירושו אין בו טעם. והנה מכאן נודע שר"ש בן יוצדק היה חי עוד בשנת ד"א מ"ו ליצירה ועוד אחר השנה הנ"ל, ומבואר בברכות פ"ג ה"א שר"ש בן יוצדק נפטר בחיי ר' יוחנן תלמידו ומוכרח שמ"ש לפנינו באגרת רש"ג דר' יוחנן נפטר תק"א לשטרות – היינו ד"א ל"ט לבה"ע – הוא ט"ס. וראיתי בדורות הראשונים ח"ב עמוד 310 שהעלה מתוך הוכחותיו שט"ס באגרת רש"ג ולפי דעתו צ"ל "תקצ"ט" ע"ש.

בגין דלית ר' חנינה אמר מילה דלא שמע' מן יומוי. — ענין זה כפול גם בשביעית פ"ו ה"א, אבל בבבלי י"ב א' שיטה אחרת לפרש דברי ר' חנינה אלו באופן שיתיישבו על שאלת ר' יצחק בר נחמן ע"ש.

על דעתיה דר"ל אינו אסור אלא התוספת (פי' כל המינין שהוסיף היום ועיטר בהן חנותו אסורין), היה למוד להוציא ה' קופות והוציא עשר (פי' שבאותו יום כפל מספר הקופות שהיה מוציא מאותו מין בכל יום מהו) אין תימר משום עיטור (פי' שזה שהוסיף הוא משום עיטור) אסור (פי' כל הקופות של אותו המין מפני שאינו ידוע וניכר איזה מהן שהוסיף) אין תימר משום פרקסיס (פי' משום עסק ומנהג ע' מוסף ערוך ע' פרכסין) מותר.

הלכה ה

ואמר של מי כמי שסיים כו'. — צ"ל: ואמר זה של מי כמי שסיים, היה חסר קרייא אמר שמקרבין חסר לע"ז (ע' סנהדרין פ"ז הי"א ומ"ש שם [עמ' 523], והיינו שאם הקריב חסר לע"ז ה"ז זבחי מתים וחייב כרת במזיד וקרבן בשוגג אבל ודאי שאין דרך הגוי להקריב חסר לע"ז כמו ששנינו במשנתנו).

ר' חמא בר עוקבה אמר קוריוטה ר"ל בר"י אמר מין הוא ושמו חצדא. — יש להפך הגירסא וכצ"ל: ר"ל בר"י אמר מין הוא ושמו חצדא (פי' זה הוא על חצד) ר' חמא בר עוקבה אמר קוריוטה (פי' זה הוא על נקלביס).

הלכה ו

מה ומותר לגדל א"ר בא כגון מהיר כו'. —ע' פסחים פ"ד ה"ג דשם הסוגיא מתוקנת וע' מ"ש שם (עמ' 221), ומה דאיתא לפנינו כאן "דלא שייך בה גיזה" הגה"ה היא זו שנכתבה בצד ובטעות הכניסוה הסופרים בפנים (ע' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ב) וליתא בנוסח הפ"מ.

הלכה ז

הא דבר שאין בו נזקא לרבים מותר מתניתא דברי דתני כו'. —צ"ל: מתניתא דלא כרבי (פי' דאמר לעיל כפי הגירסא הנכונה שבפסחים פ"ד ה"ג חיה גסה כבהמה גסה, אבל לפי משנתנו מותר למכור להם חיה גסה שאין בה נזק לרבים) תני הרואה כו'.

לא מסתברא כאהין סוברה כו'. — צ"ל: לא מסתברא באהן סוברה דהוא אסור (וביאור זה לדעתי דסוברה הוא מין בנין שמעמידין בו ע"ז על כיפה וכן בנין זה מחזיק ומקיף את הכיפה ולכן כל בנין שכזה אסור לבנותו ואינו דומה לבימסיאות ומרחצאות שמותר לבנותן חוץ מכיפה שבהן דבימסיאות ומרחצאות אין עיקר בניינן לע"ז אלא שמעמידין בהן נמי ע"ז מה שא"כ בסוברה שעיקר בניינה לכיפה וע"ז).

הלכה ט

תאמר ששתינו רביעית יין באיטלקי. — ע' מ"ש בשבת רפ"ח (עמ' 173) וגם פה עניינו רביעית יין במדה איטלקית וכן מוכח מדסיים כאן ולמדנו "שרביעית יין משכרת" ולא נזכר עוד "איטלקי"; והנוסח בויק"ר פל"ז בענין זה "משער את רביעית יין באיטליקית כו' ולמדנו כו' כי רביעית יין משכרת" ומשולש בתוספתא פסחים פ"כ "למדנו שרביעית משכרת", ואף שבבבלי עירובין ס"ד ב' הנוסח "ולמדנו שרביעית יין האיטלקי משכר" י"ל דהאיטלקי הוא תאר להרביעית ולא ליין ומה שאמרו עוד שם "שאני יין האיטלקי דמשכר טפי" היינו לפי מה שסבר תחילה אבל לפי המסקנא שם דמסיק "רכוב שאני" שפיר י"ל דהאיטלקי תאר אל הרביעית.

הלכה י

ומשכיר לו אפי' בית דירה כו'. —חסר כאן וכצ"ל: ומשכיר לו אפי' בית דירה תני ובלבד שלא יעשה שכונה של שלשה בתים לג' בני אדם (ע' בבלי כ"א א') ר' אחא ר' תנחום כו' ר' יוסי ואפי' בית קטן כגון בורסקי שבצידן (פי' גם זה נחשב לבית ואם השכירה או מכרה לגוי אחד אינו יכול להשכיר או למכור בצדו אלא בית שני בלבד ולא יותר וצידן היא חו"ל ע' בבלי י"ג א') לא סוף דבר כולה (פי' שמכר או השטר כל הבורסקי) אלא אפי' חדר אחד היו שנים זו לפנים מזו (פי' והשכיר חדר אחד לגוי אחד ואת החדר השני לגוי אחר אם הן נחשבין לשני בתים או לא) נישמעינה מן הדא (מעשרות פ"ג מ"ה) שתי חצרות זו לפנים מזו (ונשמט מן "לפנים מזו" עד "לפנים מזו") הפנימית חייבת החיצונה פטורה (פי' דשתיהן נחשבות כאחת) היה אחד ונעשה שנים (פי' שהשכיר בית אחד לגוי וחלקו גוי זה לשני בתים והשכיר מחציתו לגוי אחר אם מונין אותן לשני בתים ואסור עוד להשכיר בית אחר או לא) שנים ונעשו אחד (פי' אם מונין אותו שנים כבתחילה ואסור להשכיר עוד בית אחר או לא) ר' אבין בשם רבנן דתמן זאת אומרת כו' (פי' מזה ששנינו בכ"מ לא ישכיר לו המרחץ).

פרק ב

הלכה א

עבר וייחד דברי הכל א"ר ירמיה כו'. — צ"ל: עבר וייחד ד"ה מותר נישמעינה מן הדא האשה שנחבשה בידי גוים (פי' ושם שנינו ע"י ממון מותרת לבעלה אע"פ שאסורה להתייחד עמהן לכתחילה וה"נ אם עבר דיחד את בהמתו עם הגוי מותרת לקרבן) כו' חרשת דרכה לצווח מאי כדון תיפתר (פי' משנה דכתובות) דלא כר' ליעזר כו'.

ר' אבין בעי משיבין דבר שיצ"ה כו' ולמה לי נן פתרין לה ד"ה כיי דמר כו'. — צ"ל: ולמה לי נן פתרין לה כיי דמר (והמלות "ד"ה" מיותרות כאן ונשתרבבו מראש פרק זה) ר' הונא כו' (פי' דאין יצ"ה בטל מגוים).

ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו כו'. —צ"ל: ננתקה את מוסרותימו זו מצות תפילין ונשליכה ממנו עבותימו זו מצות ציצית.

שאול גרופית של שקמה היה. — פי' אדם קטן היה כענף מעץ שאינו עושה פירות ע' ב"ר פכ"ה אות ג'.

לוקח אתה בדמים ומקריב הוא תני בדמים כו'. —צ"ל: לוקח אתה בדמים (פי' שיקח מעות מן הגוי ויקנה עבורו בהמה מישראל) ומקריב והא תני תמימים (פי' דתני בברייתא דלמעלה "לוקח אתה תמימים ומקריב") דלא כר' ליעזר.

אלא אפי' בהמתו של גוי אצל של ישראל כו'. — צ"ל: אפי' בהמתו של גוי אצל ישראל לא ייחדנה אצל גוי אחר חבירו כו' שכר את בהמתו לא יהא רשאי לחזור לייחדה כו'.

כותים לא נחשדו על העריות כו'. — צ"ל: כותים לא נחשדו על הרביעה ותני כן (פי' שיש עוד כעין זה הפרש בין כותים לגוים) מתייחדת כו' ואחד עבד אבל לא תתייחד אפי' עם מאה גוים חמותו ואחות אשתו כו'.

תיפתר בבריאה. — פי' שיכולה לסבול אונס תשמיש ודרך הגוי לאונסה ולא להורגה (או"ז ע"ז סימן קמ"ג).

א"ר יודן בריה דרבי לעתיד לבא. — אולי צ"ל: ר' יודן בריה דר' אייבו (נזכר ב' פעמים בברכות פ"ב ה"ד ועוד באיזה מקומות).

[השלמות: **תרתין אומניין הוו בגידו**. — אולי צ"ל "בגדר" (ע' עירובין פ"ה ה"ז, דף כ"ב סוע"ב).]

הלכה ב

ריפוי נפשות גופו ר' בא כו'. — חסר כאן וכצ"ל: ריפוי נפשות גופו הדא דתימר מן החלל ולפנים אבל מן החלל ולחוץ מותר ר' בא בשם ר' יהודה אם היה מוציא דם אסור (פי' אפי' שלא כנגד החלל מפני שיכול להרעיל את הדם באיזה ארס וכעין זה בבבלי כ"ז א' "א"ר יהודה אפי' ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו" והיינו כעין דעת רמב"ן שהביא הר"ג פרק זה) כהדא כו' חמתה מתחלחלה וקלפה (כעין זה בבבלי כ"ח א' שר' אמי ור' אסי לחכוה לשקיה דר' אבהו) ולא שמיע כו' תמן מוציא דם מותר ברם הכא (פי' בשאינו אומן) מוציא דם אסור מה מיכחול כו' לא עבד עינא כחללה לוי עבד עינא כחללה (כן העתיק בתוה"א לרמב"ן שעד הסכנה ופירוש "כחללה" כמו החלל ולפנים).

[השלמות: **אהן אופיון סכנה**. פי' הרמב"ן בספר תורת האדם אופיון כשמה מין רפואה שעושין אותה מהפרגין וסכנה היא לקבלו מהם שאינו דבר מומחה.]

הדא עורדענא סכנה כו'. —על אודות ענייני שמות המחלות הנזכרות כאן ע' מ"ש בשבת פי"ד ה"ד (עמ' 181).

הלכה ג

וחרס אדרייני ר"ז בשם ר' ירמיה הלכה כר"מ כו'. — צ"ל: ר"ז בשם ר' ירמיה דר"מ היא דתני חרס אדרייני אסור ואיסורו איסור הנייה דברי ר"מ וחכ"א אין איסורו איסור הנייה

ומהו לסמוך בו את המטה ר' לעזר אמר מותר ור' יוחנן אמר אסור ר' ירמיה בעא קומי ר"ז אהן בגד דתנינן הכא (פי' בערלה רפ"ג שצבעו בקליפי ערלה) מהו לסמוך בו את המטה ואיקפד לקובליה (כל הענין למעלה) כו' ברם הכא איסורו ניכר ועורות לבובין כו' (וע' ערלה פ"א ה"א).

מוליכין ע"ז גדולה אצל ע"ז קטנה. —צ"ל: מוליכין ע"ז קטנה אצל ע"ז גדולה.

ומ"ד תרבות תוריבם. — פי' במוסף ערוך ערך תוריבוס שבלשון יונית "תוריבם" ענייננו המון אדם רב שנאספו לענין רע וזה כמו תרבות אנשים חטאים.

הלכה ד

וחש לומר שמא ניסך הוא (פי' שדרכן היה לשפוך יין על הזפת בשעת רביבה ואפי' אם ישראל נתן לו יין כשר שלו אפשר שהגוי השופך את היין על הזפת נתכוין לנסך) א"ר בא אינו מצוי לנסך ע"ג דבר מאוס (פי' דיין זה שנופל על הזפת נמאס ואינו ראוי לשתיה והוי כשופך יין לטיט ע' בבלי ל"ג א') כו' אני אומר שמא החליף (פי' ונתן לו הגוי נודות ישנים אחרים שכבר השתמש בהן ביין שלו וע' ר"נ פרק זה שפירש בשם הראב"ד שמא החליף הגוי את היין שנתן לו ישראל לשפוך על הזפת בשעת רביבה ביין שלו ושפכו על הזפת).

ר' יעקב בר אחא בשם רבנן יין כו'. — בכו"פ פ"ה העתיק "בשם רבינו".

פינהו וכנס לתוכה יין אחר נעשה יין קנקנים כו'. — צ"ל: נעשה יין כקנקנים פינהו כו' ולמה אסור בשתייה ומותר בהנאה (פי' למה תפסת יין שמותר בהנאה דוקא דהא אפי' כנס בהן יין שאסור בהנאה מ"מ אותן קנקנים מותרין בהנאה לחכמים) בגין ר"מ דרמ"א אסורין ואיסורן איסור הנאה א"ר בא כו'.

כשהלך ר"ע לזיפירין. — גם בב"ק פ"ט הט"ו מבואר שר"ע היה בזיפירין, והנה בבבלי ע"ז ל"ד א' באותו ענין דכאן הנוסח "ר"ע איקלע לגינזק" ומצינו ג"כ בב"ר פל"ג אות ז' שר"ע היה בגנזק של מדי, בין כך ובין כך דברי רש"י שהביאו בתוד"ה ר"ע (בבלי שם) אינן מחוורין.

מה אם בשעה שאינן זפותות את מר מותרין. — פי' במילוי מים ג' ימים מעל"ע.

ר' יוחנן נפק לפגטי דר' יודן נשייא. — ע' בפירוש הקצר שפירש לכבוד ובפ"מ "גן ופרדס מלשון התאנה חנטה פגיה" וכל זה הבל, אלא שצ"ל "לאפנטי" וביאורו לקראת.

קנקנים שאינן זפותות ר' אסי אמר אסורות רבי אמר מותרות. — צ"ל: ר' אסי אמר אסורות ר' אמי אמר מותרות (ע' בבלי ל"ג א' דסבר ר' אמי נודות מותרים במילוי מים ג' ימים ומסיק דה"ה קנקנים מותרים).

באילין פיתרייא רברבייא. — כתב במעריך ערך פתר שהוא בלשון יונית גיגית.
[השלמות: **ר' יוסי ממלחייא**. באיכה רבתי א' פסוק ט' מובא יוסי ממלחיא ואחר הוא קודם לזה שנפטר בחיי ר' יוחנן.]
שאלון לר' יצחק ולר' מני ואסרון. — צ"ל: שאלון לר' יצחק ולר' אמי ואסרון (וכעין זה בשביעית פ"ו ה"ב "שאל לר' יצחק ולר' אימי", והארכתי בענין זה בברכות פ"ח ה"א, עמ' 18).

הלכה ה

במשלם בתוך הבור היא מתניתא. — צ"ל: במשלה מתוך הבור היא מתניתא (פי' שמעלה החרצנים מן הבור ע' בבלי נ"ו א' וערוך ע' של א', וכן פירש בפ"מ לפי נוסח שלנו).

הלכה ו

ור' יוחנן ור' לעזר כו'. — כל הענין עד סוף ההלכה אינו שייך כאן ונשתרבב מתרומות פי"א ה"א וביאור זה כתבנו שם פ"ב ה"ה (עמ' 85).

הלכה ז

ר' יעקב בר אחא כו' פירשה גופה היא. — כל ענין זה מיותר ונשתרבב מלמטה ה"ח.
זו להוציא מדברי ר' לעזר כו'. —צ"ל: מה כר' לעזר כו' בראשונה היו אומרים אין מעמידין כו' (כ"ה בביצה פ"א ה"א וע' מ"ש שם, עמ' 281).
חברייה בשם רבי דודים כו'. —צ"ל: חברייה בשם ר' יוחנן דודים כו' וחביבים כדברי תורה כו' (וכ"ה בברכות פ"א ה"ז).
ודע שבענין שאלת ר' יהושע לר' ישמעאל ותשובת ר' ישמעאל ודחיית ר' יהושע ראינו ב' פירושים: א) פרש"י שהשאלה היא אם קורין דודיך בלשון זכר או בלשון נקיבה ור' ישמעאל ענה שהוא לשון נקיבה ור' יהושע הוכיח מהמקרא שלמטה לריח שמניך טובים וגו' שהוא לזכר כפי פרש"י, ואינו מובן שכמה כתובים נמצאים בשיר זה דמי שאמר מקרא זה לא אמר מקרא שלאחריו כמו (פ"א ז' וח') הגידה לי שאהבה נפשי וגו' (שהוא מנקיבה לנוכח זכר) אם לא תדעי לך היפה בנשים וגו' (שהוא מזכר לנקיבה), ועו"ש (פסוק י"ד ט"ו וט"ז) אשכול הכופר דודי לי וגו' הנך יפה רעיתי וגו' הנך יפה דודי וגו', ועוד (פ"ב א' ב' וג') אני חבצלת השרון וגו' כשושנה בין החוחים וגו' כתפוח בעצי היער וגו' וכן נמצאים עוד מקראות כדוגמא זו; ב) כתוב בשם הגר"א בסו"ס שנות אליהו דר' יהושע שאל אם הלשון "כי טובים" הוא תאר להנשיקות שהזכיר לפניו ואח"כ יאמר הכתוב "דודיך מיין" והוא ענין אחר או שמאמר אחד הוא "כי טובים דודיך מיין" ואח"כ הוכיח ר' יהושע שכולו ענין אחד מהמקרא שלאחריו לריח שמניך טובים דכמו דשם

"טובים" הוא תאר על "שמניך" ה"נ "טובים" הוא תאר על יין (כ"ה בשנות אליהו, אבל יותר טוב להגיה "על דודיך"), ובספר נתיבות עולם מדה י"ז (דף ס"ג ע"ב ווילנא תרי"ט) כתב ג"כ פירוש זה ע"ש. אבל גם פירוש זה תמוה דאיך אפשר לעלות על הדעת דטובים הוא תאר לנשיקות בעוד אשר טובים הוא בלשון זכר ונשיקות הוא לשון נקיבה כמו (משלי כ"ז ו') ונעתרות נשיקות שונא וכן בתלמוד ומדרשות הנשיקה היא לשון נקיבה; ומלבד זה גם ההוכחה מהמקרא לריח שמניך טובים אינה מובנת.

ואשר נראה לנו בזה כי השאלה היתה אם המ"ם של "מיין" הוא מ"ם היתרון ולפ"ז ביאורו כי טובים דודיך יותר מיין כמו טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו (משלי ט"ו י"ז) או כי המ"ם מורה על הזמן כמו (דברים כ"ח מ"ז) בשמחה ובטוב לבב מרב כל (ע' פרש"י שם ובראב"ע שם ל"ג ב') ולפ"ז יהיה ביאורו כאן כי טובים דודיך בזמן שאנו מסובין במשתה היין, ויש הפרש בין ב' פירושים הללו בהנחת הטעמים שלפירוש א' צ"ל "טובים דודיך מיין" במירכא טפחה וס"פ אבל לפירוש הב' צ"ל להפך טפחא מירכא ס"פ, והנה מניח הטעמים שלפנינו תפס כפירוש א' אבל ר' יהושע תפס כפירוש ב' והוכיח זה מהכתוב שלאחריו לריח שמניך טובים ושם מוכרח שאינו אלא תאר לשמנים וכ"ה במקרא שלפניו שאינו מ"מ היתרון, והנמשל יהיה לפירוש א' שדברי סופרים חביבים מדברי תורה וכמו שאמר שמעון בר בא כאן ולפירוש ב' הנמשל הוא שד"ס וד"ת טובים כשהן מחוברים ודבוקים יחד אבל לא אחד בלי חבירו וזה כחברייה כאן ואינן מחולקין שהרי שניהם אמרו בשם ר' יוחנן אלא שהאחד מפרש לדעת ר' יהושע והשני לר' ישמעאל, ומשום שאין ראייתו של ר' יהושע מהפסוק שלאחריו מוכיחה על המקרא שלפניו לפיכך לאחר זמן כשחזר ר' יהושע ושאל פעם שנית לר' ישמעאל ביאור המקרא עדיין לא חזר בו ר' ישמעאל ושוב השיב כשיטתו הראשונה והוא בתוספתא פרה פ"ט מובא בר"ש שם רפ"י וע"ש שנדחק ליישב זה.

והנה מצינו סמך יותר גדול לפירוש ר' יהושע שהמ"ם מורה על הזמן מדכתיב עו"ש (ה' יו"ד) מה יפו דודיך אחותי כלה מה טובו דודיך מיין וריח שמניך מכל בשמים, וטעם "מה טובו" ידוע שהוא שבח והלול שאין למעלה הימנו (כמו מה טובו אהליך יעקב, במדבר כ"ד ה') ולפ"ז אין מ"ם היתרון שייך לאחריו כל עיקר ומוכרח שהמ"ם מורה על הזמן ולפ"ז יש לומר יגיד עליו רעו דגם המ"ם שלאחריו "וריח שמניך מכל בשמים" אינו גם הוא מ"ם היתרון אבל ענייננו שיש בשמניך ריח מכל מיני בשמים, וכתיב עוד (שם א' ד') "נזכירה דודיך מיין" וגם בזה אין מ"ם היתרון מתיישב בו אבל גם הוא מורה על הזמן.

הלכה ח

פת מהלכות של עימעום הוא כך אני אומר מקום כו'. — חסר כאן וע' הנוסח בשביעית פ"ח ה"ד ומע"ש רפ"ג ומה שהגהנו בשביעית שם (עמ' 74).

מהו שתהא מותרת להינשא כו' אסורה להינשא. — כל זה אינו שייך כאן ונשתרבב מגיטין פ"ז ה"ג.

א"ר יוחנן מקובל אני מר"א ב"ר צדוק כו'. — צ"ל: דא"ר יוחנן בשם ר"א ב"ר צדוק מקובל אני שכל גזירה כו' (וכ"ה בשבת פ"א דף ג' ע"ד וכעין זה בבבלי ע"ז ל"ו א').

מעשה שנפלה דליקה באשת קנים כו' אתא עובדא קומי ר' מנא ואסר א"ר אבהו כו'. —צ"ל: אתא עובדא קומי רבנין ואסרון (וכעין זה לקמן פ"ד הי"ב ופ"ה ה"ה וע' בבלי ל"ח א' דאותו מעשה דהכא היה בימי רב וגם ר' אבהו היה שני דורות לפני ר' מנא) ר' אבהו כו'.

והוא יודע למתק את הים הגדול כו'. — המפרשים תפסו את הדבר כפשוטו, והוא פלא שזה כמה אלפים שנה אשר יורדי הים באניות עוברים ושבים בכל הימים אשר בארץ ולא מצאו מעולם כי ימתקו מי הים אף לשעה קלה כי לוא היה כזאת לא היו מונעין עצמן מלספר לדור אחרון את הפלא הגדול הזה, ועוד שנראה שהירושלמי סותר את עצמו שתחלה א"ר חייא בר בא על ר' מנא בר תנחום שהוא יודע למתק את הים הגדול, ומלשון זה משמע שר' מנא בר תנחום היה יודע איזה דבר או ענין שהיה עושה כדי שימתקו המים ור' יוחנן אמר שחשבון מים הוא יודע ובשעה שהמים מקלסין את בוראן הן מתמתקין משמע שמעצמן הן מתמתקין בלי שום מעשי ידי בני אדם.

ולהבין דברי חכמים וחידותם, נאמר כי כבר החוקרים הראשונים העלו בחכמתם כי מטר שמים היורד על הארץ אינו אלא מלמטה כי אדי המים העולים מן הימים הרבים אשר בארץ נעשים עננים ועבים למעלה ושם הם מתקררים ונעשים מים ויורדין על הארץ, ואף כי מי הים מלוחים הם הרי אדי המים העולים למעלה טהורים ונקיים מכל תערובת מיני מלח כי היסודות המלחיים הנמצאים לרוב בימים, מפני כובדם אינם יכולים להגביה עוף למעלה ורק יסודי המים בלבד הקלים הרבה מן האויר רק הם יעלו שמים ובדמות מטר ירדו ארצה מים מתוקים. וכתב בספר שער השמים (לאבי הרלב"ג שער ב' מאמר א') המים הערבים שבים יעלו לקלותם למעלה כמו שעושים הספנים בים שמבשלים המים ההם המלוחים בכלי מכוסה והמים הקלים יעלו בשולי הכיסוי ההוא ויקחו אותם כי הם מתוקים ע"כ, והנה באופן זה א"א להכין ממי הים המלוחים מים רבים מתוקים; אבל החוקרים האחרונים כבר המציאו מכונה אשר תוכל להכין ממי הים

מים רבים טהורים ומתוקים. וזה מעשה המכונה: שני דודי נחשת מכוסים בצמיד פתיל ושפופרת נחשת יוצאה מתוך הדוד האחד דרך הכיסוי לתוך הדוד השני, וכאשר ימלאו את הדוד האחד במי הים וישימו אש תחתיו עד אשר ירתח תמיד אז יתהפכו המים לאד וקיטור ומאחר שאין מקום בדוד זה להאד להתפשט לכן הוא מתנשא למעלה דרך השפופרת ויוצא אל תוך הדוד השני ושם יתקרר האד ויתהפך למים גוזלים ומתוקים. והנה מה שאמרנו שמי המטר העולים מן הים הם מתוקים מתוך קלותן כבר נודע לחז"ל ע' בבלי תענית ט' ב' ר"א אומר כל העולם כולו ממימי אוקיינוס הוא שותה כו' א"ל ר' יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחים הן א"ל ממתקין בעבים ע"כ והוא כמו שביארנו שרק היסודות הקלים מן המים הטהורים יעלו למעלה וירדו בתמונת מטר.

עוד יש להקדים מ"ש הרמב"ם במורה ח"ב פ"ו ומה שיחזק אצלך היות הכוחות האישיות הטבעיות והנפשיות נקראים מלאכים אמרם כו' בבראשית רבה בכל יום הקב"ה בורא כת של מלאכים אומרים לפניו שירה והולכים להם ע"כ, ועוד כתב בח"א פס"ד ענין השבח מדבר שאין בו רוח חיים אל הבורא שהן כמו מרוממים אותו מפני שיורו בטבעם על יכולת ה' מציאותו וחכמתו וזה יהיה הגורם שישבחהו המתבונן בהם ע"כ. ויש עוד להוסיף על דבריו שלפעמים ענין השירה היא מה שהכוחות הטבעיים משלימין את מעשיהם כפי מה שקבע בהן בוראן מששת ימי בראשית ומזה בבבלי רה"ש ח' א' על המקרא יתרועעו אף ישירו אימתי שבלים אומרות שירה בניסן, והענין שגמרו את מעשה הטבע שנתן ה' בכוחן דהיינו שכבר נתבשלו ועומדות להקצר (וע' רש"י שם שכתב בניסן כשיגיע זמן הקציר והתבואה בקשין שלה והרוח מנשבת בהן והן נוקשים זו על זו נשמע הקול ונראות כמשוררות ע"כ. אבל אין שירה כזו כוללת את כל היצירים והכוחות הטבעיים) ובמדרש תנחומא ב' אחרי סימן ט' וכן במדרש תהלים מ"ז י"ט משעה שהשמש זורח עד שעה ששוקע אין קילוסו של הקב"ה פוסק מפיו שנאמר ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' (וע' דברים נכבדים בענין זה להג' מלבים ז"ל בפה"ת שמות כ"ד כ'). ולפי המבואר הגדה זו נפתרת מאליה והוא שר' מנא בר תנחום כבר ידע סוד מעשה המכונה אשר תוכל להמתיק את מי הים המלוחים אשר מרוב חכמי זמנו נעלם סודה ורק ר' יוחנן הבין מדעתו את מעשה המכונה ע"י חכמתו כי הסתכל בטבע הגשם היורד מן השמים על הארץ אשר האדים ממים טהורים ומתוקים עולים למעלה מתוך מי הים המלוחים ומשם חוזרים על הארץ בדמות מטר, והוא מ"ש בחידתו בשעה שהמים מקלסין את בוראן (דהיינו שהאדים עולים מתוך מי הים המלוחים) הן מתמתקין מפני שיסודי המים הקלים עולין למעלה ויסודי המלח הכבדים נשארין בתוך מי הים וע"פ

אופן זה הוא גם מעשה המכונה; וענין "חשבון מים" שאמר ר' יוחנן הוא כמו (שמות כ"ו א') "מעשה חושב" ות"א "עובד אומן", ועוד כתיב בעוזיהו (דה"י ב' כ"ו ט"ו) ויעש בירושלים חשבונות מחשבת חושב וגו' לירוא בחצים וגו' וע"ש בפירוש המיוחס לרש"י ז"ל. וע' בגנזי ירושלים ח"ב צד ט"ז באור הרשב"א על מ"ש (ברכות נ' א') שאפי' עוברין שבמעי אמן אמרו שירה על הים שענין זה שדרך המעוברות להפיל מפחד ויראה ועל הים כשהיו מצרים רודפין אחרי ישראל ונתייראו מאד ועם כל זה המעוברות לא הפילו וזו היא שירה שאמרו העוברים שהיו ראויים לומר שירה ולקלס לפניו על הצלן ע"כ, ולפי דרכנו ענין השירה הזאת פשוט שהכח הטבעי שקבע הבורא לעוברין להיות שוהין במקור עד שעה שיגמרו – כי הפלת הולד היא חוץ לטבע - היא היא השירה.

[השלמות: צ"ל: **רב** אוסר (שוב מצאתי שהגיה כן בס' משפחות סופרים ערך ר' אבא בר אייבו אות כ"א הערה ס"ב).]

מה בין חלוט לתורמוסין (פי' שגם תורמוסין אין אוכלין אותן אלא שלוקין ע' ברכות פ"ו ה"א) חלוט מחוסר מעשה ידי האור הוא (פי' שמנהג לחלוט קמח ולאפותו אח"כ ע' ערוך ערך חלט ב' בפירוש א').

הלכה ט

א"ר לעזר הדא דאת אמר בתבשיל שאין דרכו לתת לתוכו יין כו'. — צ"ל: הד"א בכבשים שדרכן לתת לתוכן יין כו'.

שמואל אמר הדא חפיתה יהביה גו קליפתה כו'. —צ"ל: שמואל אמר הדא לחלוחי (פי' היינו "לחלוחתא" דלעיל שאסורה משום תערובת דגים טמאים) יהביה גו חפיסה (פי' חמת קטנה ע' ב"מ פ"א מ"ח) אין עבדת קליפתה (פי' שימצאו בה קשקשים) שרייה כו' (ויותר נכון להגיה: הדא חפיתא [פי' דג כמו במדרש שה"ש פ"א אות ל' "מקרטעא כהדא חפיתא" ופירש במ"כ שקופץ כמו דג] יהביה גו לחלוחי [פי' במקום לח] אין עבדת קליפתה שרייה כו' [פי' שדגים אלו היו מביאין אותן כשהן יבשין וא"א להכיר קשקשיהן הקטנים אא"כ מלחלחין אותן וע' כעין זה בבלי ל"ט א']).

ר' אסי מקשה לה מסתברא דלא אותה חבית כו'. — צ"ל: ר' אסי מקשה לא מסתברא דלא כו'.

זבינתא איתקלקלת שאל ר' חגיי כו'. — ע' הנוסח בתרומות פ"י ה"ח ומה שכתבנו ע"ז שם (עמ' 101).

[השלמות: **טלייא דלוי צנבריא**. אולי היא היא מה שנאמר בבבלי ל"ט אי עבדיה דר' לוי הוה קא מזבין חילתתא כו'.]

הן רפפות הן רעלות כו'. — צ"ל: הן רפפות הן רעדות (הוא בפרה פי"א מ"ב וע"ש בתוספתא רפי"א) הן איסטניות כו' הן כוסות הן גומות (פרה פ"ב מ"ה) היא מקום תחת הכוסות כו' (כלים רפכ"ב) מין זתים הוא והן נותנין לתוכן חומץ שיהיו חולצין כו'.

פרק ג

הלכה א

[השלמות: **פעמיים בשבוע**. פי' מה שאמר ר"מ "פעם אחת בשנה" אינו בכל שנה ושנה אלא רק בשתי שנים בשמיטה.]

[השלמות: **זבדי בר ליואי כו' ור' יהושע בן לוי כו' מי דמכין**. מכאן משמע שריב"ל מת על מטתו דלא כבבלי כתובות ע"ז ב' וכ"כ יוחסין ערך ריב"ל.]

הלכה ב

שרובן באין מן הדלפקיות. — פי' דלפק היא תיבה או שלחן (ע' ערוך ע' דלפק) והיה דרכן לעשות צורתן כמין צלמים ע' דמאי פ"ו ה"י.

ואנשי חמת עשו את אשימה אימרא. — ע' בבלי סנהדרין (ס"ג ב') "אשימה ברחא קרחא" פי' שעיר וע' בפירוש ר' בחיי פ' אחרי י"ח כ"א שכתב בשם ר' חננאל דאשימה היא "החול" אולי נתכוין על העוף ששמו "חול" מובא בב"ר פ"כ ומצאתי נוסח אחר בר' בחיי "חתול" (במקום "החול").

לאדרמלך וענמלך טווסא ופסיוני. — בבבלי סנהדרין שם פירשו הפרד והסוס, ור' בחיי שם בשם ר"ח כתב "קוף וטווס", ואיני יודע אם היה לפניו כן הגירסא בירושלמי או שמקור אחר היה לו בזה.

מתיב ריש לקיש לרבי והא כתיב על כן כו'. — צ"ל: מתיב ר' יוחנן לריש לקיש (וכ"ה בבבלי מ"א ב') והא כתיב על כן כו' כמה מפתנות מה טעמא (צפניה א' ט') ופקדתי על הדולג על המפתן (פי' על כל מפתן שהוא וע' במדרש שמואל פי"א) המוצא ע"ז כו' (ע' בבלי מ"ט ב') ר' אבין אמר בשם רשב"ל הדא אמרה (פי' זה ששנינו במוצא תבנית יד או תבנית רגל שאסורין) בשיש עליהן בסיס אבל אין עליהן בסיס מותרין אני אומר מן השברין באו (פי' ורשב"ל סבר לעיל ע"ז שנשברה מותרת).

הלכה ג

ושבורים מן השלם באו כו'. — צ"ל: ושבורים לא מן השלם באו (פי' בתמיה ומפני מה התיר רב שברי דרקון) ר' חזקיה בשם רב כיני ראה אותן משתחוין לדרקון שלם ונשבר אסורין (פי' אבל שברי דרקון כזה שאין אדם יודע אם נעבד מותרין ונעבד ונשבר נמי

שאסורין היינו בנשבר מעצמו אבל אם ישראל שברה בידיו ה"ז מותרת דכן סבר רב לעיל ה"ב וזה דוקא בע"ז של גוי אבל בע"ז של ישראל אפי' שיבר בידיו אסור כמו ששנינו יוליך לים המלח או שוחק וזורה לרוח וע"ל פ"ד ה"א ומ"ש שם, עמ' 570).

אמר לון והכתיב וגם מעכה אם אסא המלך הסירה מגבירה אמר לון כו'. — צ"ל: הסירה מגבירה וגומר אמרו לו משם ראייה נחל קדרון אינו מגדל צמחים (כ"ה בבבלי מ"א א') אמר לון והכתיב וכתת נחש הנחשת אמרו לו משם ראייה וכי ע"ז היא כו' (וע' תוספתא סופ"ד).

מה מקיים ריב"ח וישאם דוד ואנשיו נטלום בשפייו. — צ"ל: נטלום לשפיין (פי' להדקותן ולפזרן לרוח).

הלכה ה

ואם עמהם למה עליהם דבר שהוא מיוחד להם תכשיט להם כו'. — צ"ל: מה עליהם דבר שהוא תכשיט להם אף עמהם דבר שהוא תכשיט להם ר' יוחנן כו' לית היא אלא מסייעה לה אלא כיני מה עליהן דבר שמיוחד להן כו' (פי' וכיסים של מעות אף שהוא תכשיט להן אינו מיוחד להן ודלא כפ"מ).

ואהין אפילו. — פי' בלשון שאלה והלא מים ומלח הן עיקר שמיוחדין להדיח ולשוף (ודלא כפירוש פ"מ).

מה כמאן דמר בין שלו בין של חבירו אסור אמר לא איתפלגון כו'. — צ"ל: מה כמאן דמר בין שלו בין של חבירו אסור דבר שיש בו רוח חיים אסור דבר שאין בו רוח חיים לא כל שכן אלא כמ"ד שלו אסור ושל חבירו מותר שלא תאמר מה פליגין בדבר שיש בו רוח חיים אבל בדבר שאין בו רוח חיים ד"ה בין שלו בין של חבירו אסור אתא רבב"ח מימר לך אף בדבר שאין בו רוח חיים פליגין השתחוה לביצה כו' (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב מלעיל).

ביצת ע"ז שנעשית אפרוח כו'. — חסר כאן וכצ"ל: אגוז של ערלה שנטעו וכן ביצת ע"ז שנעשית אפרוח כו' שגירר בה לע"ז ביצת הקדש כו' (ומה שבינתיים מיותר ושייך לעיל וכ"ה בערלה סופ"א וע' מ"ש שם [עמ' 134] בענין זה).

דבר שיש בו רוח חיים אע"פ שאינו אסור להדיוט אסור לגבוה בית הבחירה כו'. — חסר וכצ"ל: אסור לגבוה ודכוותה מחובר אע"פ שאינו אסור להדיוט אסור לגבוה (ונשמט מן "לגבוה" עד "לגבוה") בית הבחירה כו'.

הלכה ו

מה מקיימין רבנן טעמא דר"ע תעב תתעבנו צאהו כו'. — כאן חסר ויש להשלים משבת פ"ט ה"א וע"ש (עמ' 175) מה שהגהנו וביארנו בסוגיא זו.

תני בית ע"ז ונסמכה לו כו'. — צ"ל: תני באת ע"ז ונסמכה לו כו' תני באת ע"ז ונסמכה לו כו' א"ר יוסי מתניתא לא אמרה כן כו'.

הלכה ז

בהכנסתן לארץ היא מתניתא ע"ד דרב דאמר המשתחוה כו' — צ"ל: בהכנסן לארץ היא מתניתא (פי' זה ששנינו בית שבנאו מתחלה לע"ז אסור דמשמע שאין לו ביטול לעולם היינו בתים של ע"ז שמצאו ישראל בשעה שנכנסו לארץ דאלו אין להן ביטול כדכתיב אבד תאבדון וגו') על דעתיה דר' יוחנן דאמר המקדיש את הבית אין מועלין בו בגין כן הוא פתר לה בכניסתן לארץ על דעתיה דרב דאמר המשתחוה לבית אסרו ויפתרינה במשתחוה לבית המשתחוה לבית יש לו ביטול כיצד הוא עושה מפרק את פצימיו והוא מותר הכנסן לארץ אין לו ביטול ר' אילא בשם ר' לעזר והוא שהכניס לתוכו ע"ז (פי' אבל בית שבנאו מתחילה לע"ז אבל לא הכניס בתוכו ע"ז מותר) - על דעתיה דר' לעזר שני בתים הן כו'.

הלכה ח

מחלפא שיטתיה דרב תמן הוא אמר כו'. — צ"ל מחלפא שיטתיה דר' לעזר תמן הוא אמר כו' ע"ז של גוי אסורה מיד ושל ישראל משתעבד ואית דמחלפין לה ע"ז של ישראל אסורה מיד ושל גוי עד שתעבד (כ"ה לקמן פ"ד ה"ד ומה שא"ר לעזר והוא שהעמיד על הבימוס ע"ז הוא כאית דמחלפין שאין ע"ז של גוי אסורה עד שתיעבד) כלום פליגין כו'.

הלכה ט

א"ר ינאי והוא שהרכיב בה לע"ז ר' הילא כו'. — צ"ל: והוא שהרכיב בה לע"ז לית הדא פליגא על רשב"ל דמר ר' אמי בשם רשב"ל פיתח בה פיתוחים אינה בטילה כו' וכא את אמר הכין (פי' דהרכיב נוטל מה שהרכיב) חומר הוא בפיתוח ר' הילא בשם ר' לעזר והוא שהעמיד תחתיה ע"ז על דעתיה דר' לעזר שתי אשרות הן כו' (ומה שבינתיים כפול ומיותר).

הלכה י

ר"ש אומר סתמן עובדין לצורה ולאילן כו'. — צ"ל: רש"א סתמן עובדין לצורה ואינן עובדין לאילן ורבנן אמרין סתמן עובדין לצורה ולאילן וקשיא ר"ש חלוק כו' (פי' ואיתא

בברכות פ"א ה"ב ר"ש פליג על רבנן ולא עביד כו' שלא עבר ר"ש על דברי חכמים, וזה נעלם מהפ"מ והלך עקלקלות וע' מראה הפנים שהריטב"א העתיק כמו שהגהנו).

הלכה יא

מפני מה צילה אסור משום שהוא בהנאה כו'. — צ"ל: משום שהיא אסורה בהנאה הרי כו' הוי לית טעמא דלא משום חומר היא בע"ז ר' אבין בשם רבנן דתמן זאת אומרת שאין טומאת ע"ז מחוורת כו'.

מטון צלמא דבולי. — ע' מעריך ערך בולי שכן היתה נקראת עיר סטאמבול.

מטון לאדורי צלמא. — ע' תבואות הארץ פ"ה (דף ש"ג מדפוס ירושלים) שכתב דיש להגיה כאן "מטון לרודוס צלמא" והוא הצלם שעמד מקודם על שפת האי רודוס אשר בים היוונים ובין רגלי צלם זה עברו כל האניות וצלם זה נמנה אצל הקדמונים לאחד משבע פליאות אשר בארץ.

לית הדא פליגא על ר' יוחנן כו'. — צ"ל: לית הדא פליגא על רשב"ל דרשב"ל אמר ע"ז שנשברה מותרת (פי' והרי שנינו כאן דהנייה אסורה) ואפי' על דר' יוחנן לית היא פליגא (ונשמט מן "פליגא" עד "פליגא") דר' יוחנן אמר ע"ז כו'.

הלכה יג

א"ר חגיי כד נחתית מן אילפא כו'. — ע' מ"ש על זה בערלה פ"ג ה"א (עמ' 139).

פרק ד

הלכה א

נתן את "השנייה והתרו בו כו'. — צ"ל: נתן את השנייה ושחט לפניו אותו ואת בנו והתרו בו כו'.

וכי יש השתחוייה שאינה על הארץ ויכרעו כו'. — חסר כאן וכצ"ל: וכי יש השתחוייה שאינה על הארץ. איזו שיעור השתחוייה מן (דה"י ב' ז' ג') ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחו ר' אבהו מוסיף עד הודו לה' כי טוב ר' מנא מוסיף עד כי לעולם חסדו (וכ"ה ביומא פ"ג ה"ז) ר' יוחנן אמר כו'.

וחכ"א את שהוא נראה עמו אסור ואת שאינו נראה עמו מותר את שהוא נראה עמו גופו אסור כו'. — צ"ל את שהוא נראה עמו גופו ואת שאינו נראה עמו אינו גופו את שהוא נראה עמו אסור (והשאר מיותר).

ולית היא פליגא על ר' יוחנן כו'. — פי' זה ששנינו "ואת שאינו נראה עמו מותר".

ואילו במקומן ר' בא בשם רב כו'. — צ"ל: ואילו שלא במקומן הן ר' בא בשם רב זימנין דהוא אמר ע"ז של ישראל אין לה ביטול (פי' אבל ע"ז של גוי סבר רב לעיל פ"ג סוה"ב דמשברה אבר אבר והיא מותרת) וזימנין דהוא אמר משמשי ע"ז של ישראל אין להן ביטול (פי' אבל משמשי ע"ז של גוי משנה שלימה במ"ד פרק זה דבטלין) מ"ד משמשין כו' שנתפזרו אין להן ביטול לעולם משום ע"ז (פי' שכל אבן ואבן ע"ז בפני עצמה היא) שמע כו' שכן המשתחוה לע"ז של איברים (פי' שהיא של חוליות) אין להן ביטול לעולם (פי' כשנתפרקו החוליות שכל חוליא וחוליא ע"ז בפני עצמה היא וע' בבלי מ"ט ב') והתני ר' חייה אבני מרקוליס שנתפזרו יש להן ביטול כיצד הוא מבטלן ר' חייה בר אדא אמר ברוק (פי' בגוי הרוקק על ע"ז של חבירו וכ"ה למטה ה"ד "א"ל רוק עלה והוא לא מקבל" אבל גוי הרוקק על ע"ז שלו אינה בטילה כמו ששנינו במ"ה פרק זה) א"ר פינחס כאן בנזרקות לה (פי' שהן כתקרובת ע"ז ואין להן ביטול) וכאן בשאין נזרקות לה (פי' והן ע"ז עצמה ויש להן ביטול) כהדא כו' דידי אינון שמע ר' חייה רבה ומר ואית לאמיה בר (פי' שיפה אמר שיש ביטול לאבני מרקוליס) ולא ר' חייה רבה תניתה אלא מן דשמעה מיניה חזר וקבעה (פי' שר"ח שמעה מר"ש, ודלא כפ"מ).

הלכה ג

חליליו של ע"ז אסור למוכרן. — צ"ל: אסור לשוכרן (וכן העתיק בר"נ פרק זה).

הלכה ד

אע"ג דאת אמר אין דבר שיש בו רוח חיים נאסר כו'. — צ"ל: אע"ג דאת אמר אין דבר שלא נגמרה מלאכתו נאסר (כמבואר בבבלי י"ט ב') מתרין בו כו'.

ריב"נ בשם שמואל שמע לה מן הדא כו'. — פי' זה ששנינו גוי מבטל ע"ז שלו (וע' בבלי נ"ב א').

רב מתני בשם טעמא דאהן תנייא כו'. — צ"ל: רב מתנה בשם רב טעמא כו'.

בר קפרא אשכח חד עיזקא כו'. — ע' בבלי מ"ג א' מעשה זה בר' אלעזר הקפר, ומוכח שבר קפרא הוא עצמו ר' אלעזר הקפר; ועוד בברכות פ"ב ה"ח ר' חייה בר אדא בר אחתיה דבר קפרא אבל בפסיקתא רבתי פיסקא כ"ה (אלא דחסר שם שם אביו אבל מובא בשלמות בילקוט מלכים רמז רכ"א) חייא בן אחותו של ר' אלעזר הקפר, ואותו ענין בפסיקתא דר"כ פיסקא י"א חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא; ועוד במכילתא פ' בא (עה"פ והיה לכם למשמרת) ר"א הקפר ברבי אומר כו' שלא נחשדו על העריות ולא על לשון הרע ולא שנו את שמם כו', ואותו ענין בויק"ר פל"ב אות ה' בשם בר קפרא; וע'

גיטין פ"ג ה"ז "תני בד קפרא אין לך אדם שאינו בא לידי מדה זו אם לא הוא בנו אם לא בנו בן בנו", ואותו ענין בבבלי שבת קנ"א ב' בשם ד' אלעזר הקפר.

צר חד טלי. — פי' ראה נער אחד, ודלא כפ"מ.

הדא אמרה ע"ז שעבדה ישראל אין לה ביטול כו'. — צ"ל: הדא אמרה ע"ז שזכה בה ישראל אין לה ביטול לעולם (פי' שהרי כאן לא זכה בה בר קפרא טרם שביטלה הגוי) ותיעשה כע"ז כו' (וכעין זה הקשו בבבלי מ"ג א') א"ר זעירא כל שהניחה מאליו היא בטלה אצל ישראל וכל שלא הניחה מאליו אינה בטלה אצל ישראל (פי' וכאן באונס אבדה הטבעת מהגוי) רב אמר בימוס לא בטל (פי' מפני שלעולם מקטירין עליו וכעין זה בבבלי נ"ג ב' דרב אמר בימוס שנפגם אסור) הא משמשיו (פי' הכלים שמשמשין בהן על הבימוס, ומה דאיתא בינתיים "רב אמר בימוס לא בטיל הא אם ביטלו כו'" מיותר כי כפול ומשובש) בטלין מחלפה שיטתיה דרב תמן אמר רב ששת בשם רב בשהילכו להן המהלכין דרך אחרת (פי' דזה ששנינו במ"ו "מפני שמעמידין אותן בשעה שהמלכים עוברין" היינו שהמלכים עוברין בדרך אחרת, וכעין זה בבבלי נ"ג ב' בשם ר' יוחנן) והכא הוא אמר הכן (פי' דבימוס לא בטל) כו' ואפי' תימר כאן וכאן בשלא קיטר רב כדעתיה דרב אמר מזו המתיך כוס לע"ז נאסר מיד (פי' וה"נ מאחר שעשאו לבימוס כדי להקטיר עליו הוי כאלו כבר הקטיר עליו אבל בימוס של מלכים אין עושין אותו על מנת להקטיר עליו אלא באופן שיצוה המלך).

מזבח צריך לפגם כל אבן ואבן מתניתא דחזקיה כו'. — צ"ל: מזבח צריך לפגם כל אבן ואבן ר' זעירא ר' יצחק בר נחמן בשם ר' הושעיה ר' חייה בר בא ר' לעזר בשם ר' הושעיה בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות מתניתא פליגא עלוי דחזקיה נתצת את המזבח הנח לו (פי' הרי שדיו בנתיצה וא"צ לפגם כל אבן ואבן) שברת את המצבה הנח לה תיפתר רדוף אחריהם עד שתקעקע ביצתם מן העולם (פי' שבזמן יהושע דוקא דיו בנתיצה שהרי צריכין לרדוף אחרי הגוים) ברם הכא שברת המצבה הנח לה מזבח עד שיפגם כל אבן ואבן (וע' בבלי מ"ה ב') כתיב לא תעשון כו'.

הלכה ה

זעירא בר חיננה בשם ר' חנניה בשמכרה לצורך נחלקו כו'. — צ"ל: בשמכרה לצורף נחלקו כו' בשמכרה לעובדיה נחלקו אבל אם מכרה לצורף ד"ה כו' (כ"ה בתוספות רי"ד מהד"ק נ"ג א' ע"ש).

ודע שזעירא בר חיננה דירושלמי הוא זעירי או זעירא בבבלי. והנה באותו ענין דהכא איתא בבבלי נ"ג א' "זעירי בשם ר' יוחנן" והוא ט"ס וצ"ל "בשם ר' חגיגה" וכ"ה בראש

ור"נ שם; וע' ברכות רפ"ה זעירא בר חיננה אמר המקיז דם בקדשים מעל, ואותו ענין בבבלי שם ל"א א' בשם "רבי זעירא" והתואר "רבי" ט"ס וצ"ל "זעירא" בלי שום תאר לפניו וכן ליתא בריי"ף שם וע' ד"ס שם. וראיתי במבוא הירושלמי להר"ז פראנקל ז"ל ערך ר' זעירא כתב בלי שום ראיה דאפשר דהוא זעיר בר חיננא.

ר' יעקב בר אחא אמר בשם ר' יוחנן דברי הכל כו'. — חסר וכצ"ל: תני (תוספתא פ"ו) גוי שמכר ע"ז לעובדיה אסורה שלא לעובדיה מותרת ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן ד"ה כו' (פי' הרישא).

הלכה ו

מלחמת יהושע אסורה במלחמת יהושע מותרת כו'. — צ"ל: מלחמת יהושע אסורה כמלחמת יהושע מותרת כו' כמלחמת דוד אסורה כו' תחרימם כמלחמת יהושע מותרת שהיא לעולם (פי' דכתיב לא תחיה כל נשמה לפיכך בכ"מ שהניחוה עובדיה לעולם ה"ז מותרת) מלחמת דוד כו' כמלחמת דוד אסורה שהיא לשעה (פי' שדוד השאיר הרבה מן הגוים למס עובד לפיכך גם אלו שברחו מארצם היו מקוים לחזור למקומם וע' בבלי נ"ג ב').

הלכה ח

אילו בפני עצמן ואילו בפני עצמן אפי' מן מותר כו'. — צ"ל: אפי' כן מותר גוממיות שתחת האשכולות מותרות (פי' מפני שהיין שבהן לא נמשך) שבצידיהן אסודות (וכ"ה בתוספתא פ"ח).

[השלמות: **תני ר' חנן**. בשו"ת מהר"ח או"ז העתיק תני ר' חייא רובה אבל ברוקח סימן תצ"ה תניא ר' חנא.]

גת שפקקה גוי מבפנים אסורה כו'. — צ"ל: מבפנים מותרת (פי' שפקקה מצד פנים והיין לא נמשך כלום לכך מותרת) ומבחוץ אסורה שא"א שלא היה שם טיפה אחת צלולה ונוגע כו'.

ר' הונא בשם רב הקילוח כבור כו'. — צ"ל: הקילוח חיבור (כן העתיק בתמים דעים סימן ק"י וקי"ב) ר"ז בעי כו' הניצוק חיבור סבר ר' הונא מתנסך הבור כו' נתנסך הקילוח נתנסך הבור (כן העתיק בריטב"א דף נ"ו ב' וביאור זה שכן סבר ר' זעירא בדעת ר' הונא) ר' בא כו' חיבור סבר ר' הונא כשם שהבור מתנסך (פי' שאם נגע ביין שבבור היין נאסר כדתנן ירדו בבור מה שבבור אסור) כך הקילוח מתנסך (פי' שהיין שבקילוח דינו כיין שנמשך ואם נגע בו הגוי נאסר וע' בתמים דעים שם פירוש אחר) תמן אמרין בשם רב מגעו של גוי בקילוח אינו עושה יין נסך (פי' שכל זמן שלא הגיע לבור דינו כיין שלא

נמשך וע' בבלי נ"ו ב') ר"נ בר יעקב אמר ובלבד בשותת (פי' שהיין יורד מעט מעט בהפסק בינתיים, אבל במקלח בלי הפסק הרי דינו כנמשך ועושה יין נסך).

כובשין עליו עד דתזחלון גובה כו'. — צ"ל: כובשין עליו עד דתזלפון גובה (פי' שימלאו כל היין לתוך חביות וכעין זה במו"ק רפ"ב זולף וגומר כדרכו) א"ר חנינה ידא אושיט אמר אייתון ניצרין (פי' ענפי אילן או של ערבה) וזחלון מתותי ידיה (פי' תוחבן תחת ידו לעכבו שלא יוכל לשכשך).

שמעון בר חייה הוה מתני לחייה בר רב כו'. — צ"ל: שמעון בר חייה הוה מתני לחייה בר רב מאימתי עושה יין נסך משיודע בטיב ע"ז אפיק רב רישיה מן כוותא א"ל (כעין זה בעירובין פ"א ה"א דף י"ט ע"ד ר' חנניה בר שלמיא הוה יתיב מיתנא לחייה בריה דרב אפיק רב רישיה מן כוותא א"ל כו'; שוב מצאתי בספר דור דור ודורשיו ח"ב פכ"ד שכתב בשם ה' שור שצ"ל "אפיק רב רישיה מכילתה" כאשר נמצא בכמה מקומות ע"כ ולא נמצא כן בשום מקום רק בירושלמי עירובין פ"א בלבד וגם שם הנוסח "כוותא" ולא "כילתא", ויש עוד כעין זה בפסיקתא דר' כהנא פיסקא ויהי בשלח (אות קי"ט) אודיקת סרח בת אשר, וע' ירושלמי ביצה פ"ח ה"ב ויבמות פ"ד הי"ב "אודיק רבי מן כוותא", ועו"ש פי"ב ה"ו "אודיק ליה ר"ע מן כוותא" וע' כתובות פי"ב ה"ג "אדיק להון בר קפרא רישא") הדא דאת אמר בלוקח עבדים מן הגוי (פי' עבדים ערלים ומאחר שהן בבית ישראל אינן עושין יין נסך קודם שידעו בטיב ע"ז וכן איתא במכילתא משפטים פ"כ, וע' בבלי נ"ז א' שיטה אחרת וע' בתוספתא פ"ג) אבל הגוי עצמו כו' (וכן הן דברי רב בבבלי שם).

ודע שביוחסין והסה"ד אחריו בערך שי"ן הביאו "שמעון בר חייה חוזאה מתני לחייה בר רב" והוא מט"ס ביוחסין וצ"ל: "שמעון בר חייה הוה מתני לחייה בר רב", ושמעון בר חייה סתם מוזכר עוד איזה פעמים בירושלמי ע' סה"ד שם, אבל שמעון בר חייה חוזאה הוא אחד ואין שני לו).

הלכה ט

מ"ט דר' יונה שכבר ניטמו מהכשר בצירה כו'. — צ"ל: מ"ט דר' יוסי (פי' דאמר שלמשנה אחרונה אפי' לא הילכו עליהן שתי וערב מותר לדרוך עם הגוי בגת) שכבר ניטמו מהכשר בצירה (פי' שהבוצר לגת הוכשר, ע' בבלי ל"ט ב') מ"ט דר' יונה טהורים היו ד"ת (פי' דזה שאמרו הבוצר לגת הוכשר אינו אלא מדרבנן) כו' בדין היה שיהא אדם מטמא טיבלו ד"ת דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי תרומה צריכה שימור ואין הטבל צריך שימור ומפני מה אמרו אין מטמאין את הטבל משום דכתיב ונתתם את

תרומת ה' לאהרן הכהן עשה שינתנו לאהרן הכהן בכהונתו וכאן הואיל ואין את יכול ליתנו לאהרן הכהן בכהונתו (פי' לפי שאין הגוי מפריש תרומה מטבלו) רשאי אתה לטמותו (כ"ה בחלה פ"ג סוה"ב והברייתא "בראשונה היו אומרים" כו' ישרה כנוסח שלפנינו ודלא כפ"מ שהפך ובלבל וגם פירושו מבולבל).

הלכה י

ולא טוחנין ולא בוללין עמו כו'. — צ"ל: ולא טוחנין ולא בוררין עמו (וכעין זה בשביעית פ"ה ה"ט ושם הנוסחא הנכונה ע"ש).

הלכה יא

הורה ר' אמי לרדות עמו אסור (פי' שאסור לרדות פת מתנור עם נחתום שעושה בטומאה) ודכוותה לזלוף עמו אסור (פי' להוציא יין מגת ולמלא החביות עם ישראל שעושה בטומאה וע' מ"ש לעיל ה"ח).

אבל אין לו מלוה על אותו הבור שכן דרך כו'. — חסר וכצ"ל: אבל אין לו מלוה על אותו הבור מותר ושמואל אמר אפי' אין לו מלוה על אותו הבור (ונשמט מן "הבור" עד "הבור", וביאור זה דלשמואל בכל אופן אסור וע' בבלי סמ"ך ב' דאיתא בשם שמואל להפך וכדעת רב כאן) שכן דרך בעלי החוב כו' מ"ד והוא שיהא לו עליו מלוה על אותו הבור בתוך לפישוט ידיים (פי' דכמו שהוא מיקל שאינו אסור אא"כ יש לו מלוה על אותו הבור כן הוא מיקל שאינו אסור אא"כ מצאו עומד בתוך לפישוט ידיים שממקומו היה יכול ליגע) כו' כך נתנו פישוט ידים ביין נסך (פי' שאינו אסור אא"כ יכול לפשוט ידיו ממקומו וליגע, וע' בבלי ע' ב') כו' ומאן דמר אע"פ שאין עליו מלוה על אותו הבור ובלבד תוך לפישוט ידים ר' אבין בשם שמואל הלכה כר"ש ר' אבין בשם שמואל אני כפרת ר"ש שהיה או מתיר כו' (כן העתיק בשו"ת להרמב"ן סימן קע"ה).

אתא ארמייא קולתה ושפכון לגובה. — צ"ל: אתא ארמייא מן קולתה (פי' מתוך חמתו שבער בו ע' ערוך ערך קל ג') ושפכון לגובה (וע' שו"ת להרמב"ן סימן קע"ה שהעתיק "אתא ארמאה מן סילתיה וחפנון לגובה" והוא ט"ס).

הלכה יב

היה לר' נימר אם היה נראה כו'. —צ"ל: היה לו דקל נימר אם היה נראה כו' (ע' בבלי ס"א ב') נראה עולה ויורד בו אסור כו' (ודלא כפ"מ שמהפך).

ר' הילא בשם ר' ינאי הלוקח כמוכר כו'. — צ"ל: ר' הילא בשם ר' ינאי השוכר כלוקח (פי' שהשוכר בית בחצירו של גוי דינו כאלו קנה אותו בית ואין דינו כרשותו של גוי דגם שכירות כמקח הוא) ותני כן אחד הלוקח ואחד השוכר ברשות הגוי בזמן שהיין

של ישראל וישראל דר שם מותר אע"פ שאין עליו מפתח וחותם ואם אין ישראל דר שם מותר והוא שיהא עליו מפתח וחותם ובזמן כו'.

פרק ה

הלכה א

א"ר זעירא בפירות היתר היא מתניתא כו'. — כאן חסר ויש להשלים משביעית פ"ח ה"ו ע"ש.

היה עושה עמו חצי יום באיסור חצי יום בהיתר היה מוכר כו'. — צ"ל: וחצי יום בהיתר נישמעינה מן הדא (תוספתא מע"ש פ"ד ע"ש) היה מוכר כו'.

והכא כן נישמעינה מן הדא השוכר את הפועל כו'. — יש להחליף ולתקן וכצ"ל: והכא כן ר' ירמיה בעי שכרו לשבר חביות של יין נסך אפי' כן שכרו אסור נישמעינה מן הדא השוכר את הפועל להביא יין לחולה אם הביא חייב ליתן לו ואם לאו אין חייב ליתן לו אבל אם אמר לו להביא יין לחולה ממקום פלוני ותפוח לחולה ממקום פלוני בין הביא בין לא הביא חייב ליתן לו דמי רגליו נותן לו וכא לא דמי רגליו נותן לו (פי' ושכרו מותר) אסי אמר דמי יין נסך ביד גוי מותר (פי' שדין יין נסך קל מדין ע"ז ע' בבלי ס"ד א' ובתוד"ה ודילמא) דמי ע"ז ביד גוי כו' מסייעא לר' יוחנן גוי שהיה חייב מעות לישראל ואמר לו המתן עד שאמכור יין נסך ואתן לך עד שאמכור ע"ז ואתן לך אסור (כ"ה בתוספתא פ"ח) מה עביד לה ר' יונתן פתר לה מפני מראית העין (פי' דהשומע איך הגוי אמר לישראל שימכור ע"ז ויתן לו יאמר דע"ז זו נתן לו ישראל למוכרה) מתניתא מסייעא לר' יונתן כו' ע"ז ונותן לו מה עביד לה ר' יוחנן אני אומר שמא החליף (פי' דאפשר שהמעות שלקח בעד ע"ז הניח לעצמו ובמקומן נתן לו מעות אחרות) הכל מודין בחליפין שאסורות.

א"ר חנינה מחלוקת ר' ישמעאל ורבנן כו'. — צ"ל: מחלוקת ר' ישמעאל ב"ר יוסי ורבנן ר' ישמעאל ב"ר יוסי אמר מותר ורבנן אמרין אסור ר' לעזר בשם רבי הושעיא כו'.

הלכה ב

כדי שלא יהא החמור מקפיד. — צ"ל: כדי שלא יהא החמר מקפיד.

הלכה ג

ואין תעבדיניה כיין ביין מחלוקת ר"מ וחכמים. — צ"ל: מחלוקת רשב"ג וחכמים (פי' דבמשנה י"ג סבר רשב"ג דמותר למכור לגוי חוץ מדמי יין נסך שבו והיינו ביין ביין דוקא אבל ביין לתבשיל אף רשב"ג מודה שאסור כמבואר למטה הי"ג).

אפי' רותחין יהו אסורין מאחר שדרכן ליצון דתני כל נותנין כו'. — יש להחליף הגירסא וכצ"ל: מאחר שדרכן ליצון ר' יסא בשם ר' יוחנן דר' שמעון היא (פי' כוותיה אתיא משנתנו) דתני כל נותני טעם בין לשבח בין לפגם אסור ר"ש אומר לשבח אסור לפגם מותר רשב"ל אמר מה פליגין בשהשביח ואח"כ פגם אבל פגם ואח"כ השביח אף ר"מ מודה ר' יוחנן אמר היא השביח ואח"כ פגם היא פגם ואח"כ השביח היא המחלוקת תמן תנינן וכן שעורים שנפלו לתוך הבור של מים אע"פ שהבאישו מימיו מותרין והדא מתניתא מהו על דעתיה דר' יוחנן במחלוקת על דעתיה דרשב"ל ד"ה ר' יוסי ב"ר בון אמר שמועתא כן ר' יוחנן אמר במחלוקת רשב"ל אמר ד"ה.

הלכה ד

דשיתומהון דרבנן מעשה מגף. — צ"ל: דשיתומהון דרובה מעושה מגף (פי' דלנקוב מגופה ישָׁנה יותר קשה מעושה מגופה חדשה).

דתני בראשונה היו אומרים כו'. —בבבלי ל"א א' יש נוסח אחר בשמות הללו ע"ש.

א"ר חנינה ואנא יכיל קיים אין הוה כו'. — צ"ל: ואנא יכיל קיים תריהון אין הוה כו'.

אמרין נקרוץ נסדר לאילין כובייא. — צ"ל: נקרוץ נבדר (פי' נפזר) לאילין כובייא (כן העתיק במ"כ על ב"ר פפ"א).

ר' לעזר ב"ר יוסי הדא דתימר להאמינו כו'. —צ"ל: ר' לעזר ב"ר יוסי בשם ר' תנחום בריה דר' חייא דכפר אגין הדא דתימר כו' (כן העתיק הר"ש במקואות רפ"ח).

בעון מר' אבהו חלוט שלהן מהו כו'. — פי' שחלוט של גוים מותר כדאיתא לעיל פ"ב סוה"ח (מ"ב ע"א).

מעתה לא נחוש לחלתן. — פי' דחלת גוים אין בה קדושה כדאיתא בסוף ערלה.

הלכה ה

שהפליגה יותר מארבעת מיל אתא עובדא כו'. — בב"י יו"ד סימן קפ"ט בשם סמ"ג העתיק בשהפליגה ארבעת מילין בין טבריה לציפורי אתא עובדא קומי רבי ואכשר.

הלכה ז

הוון בעיין מימר מה שעל השלחן אסור בתוך פישוט ידיים כו'. — צ"ל: פה שעל השלחן אסור אפי' חוץ לפישוט ידיים ומה שעל הדולפקי מותר אפי' בתוך פישוט ידיים ולא כן כו' אלא כיני מה שעל השלחן אסור ובלבד תוך פישוט ידיים ומה שעל הדולפקי מותר אפי' תוך פישוט ידיים (וע' ב"י יו"ד סימן קכ"ט בשם הרשב"א בתוה"ב שהגיה באופן אחר: "אלא כיני מה שעל השלחן אסור אפי' חוץ לפישוט ידיים ומל שעל הדולבקי מותר ובלבד חוץ לפישוט ידים" ולפ"ז הוא לחומרא, אבל מתוך הלשון "כשם שנתנו פישוט

ידים בטהרות כך נתנו פישוט ידים ביין נסך" משמע שלקולא הוא שכן שנינו בטהרות פ"ז מ"ג "אין טמא אלא עד מקום שהוא יכול לפשוט את ידו וליגע" והכי משמע נמי לעיל פ"ד הי"א וע"ש מ"ש בזה, עמ' 573).

הלכה ח

א"ר יוחנן לית כאן אסורות (פי' דזה ששנינו במ"ז ואם אמר לו הוי מוזג ושותה אף חביות סתומות אסורות כששהה כדי שיפתח ויגוף ותיגב אין הלכה כן) אלא מותרות (פי' שמאחר שאומר לו הוי מוזג ושותה אין הגוי מפחד עוד מבה"ב שהרי ברשותו הוא עושה וגם אם היה פותח את הסתומה לא היה חושש לסותמה או שהיה מודיע לבה"ב אם היה סותמה) א"ר זעירא אית כאן אסורות דאין מטה ביה (פי' שאם היה מגיע בה"ב לביתו בשעה שהגוי עוסק בפתיחה או בסתימה) הוא מודע ליה ואין לא מטה ביה לא מודע ליה דלא יהא שלים ליה טיבו (פי' שאם לא יגיע בה"ב לביתו בשעה שיפתח הגוי את החבית הסתומה וישתה ממנה יחזור הגוי ויסתמנה ולא יודיע לבה"ב כדי שלא יהא צריך להחזיק טובה לישראל בעד יינו ששתה).

בשלום בולשת ובמלחמת בולשת. — פי' שאותה בולשת יש לה מלחמה באותה העיר אבל אם יש מלחמה לבולשות אחרות חוץ לעיר ואפי' סמוך לעיר הפתוחות אסורות.

הלכה ט

תני בר קפרא במשלח בבתים. — צ"ל: במשלח במתנה (פי' ששלח לו חבית זו יותר על שכרו ואינה אלא מתנה לכך מותר לומר לו קודם שנכנסה לרשותו תן לי את דמיה, אבל בזמן ששלח לו חבית זו בשכרו אסור לומר לו אפי' קודם שנכנסה לרשותו תן לי את דמיה שבדיניהם יכול לשלם לו שכרו בשוה כסף ואפי' ביין נסך והרי זה כאלו מכר לו יין זה).

הלכה י

ר' שמואל כל גרמא אמר שאסור כו'. — צ"ל: ר' שמואל בשם ר' זעירא כל גרמא אמרה שאסור (כ"ה באו"ז ע"ז סימן רמ"ז).

הלכה יא

א"ר זירא הדא למעלן איתאמרת כו'. — ע' הנוסח בערלה פ"ב ה"ז ומשם יש לתקן כאן בסוגיא זו וע' מ"ש שם (עמ' 137).

הלכה יב

מה שלי בשלך אסור אף שלך כו'. — צ"ל: מה שלי בשלך אסור וענוש כרת אף שלך בשלי אסור וענוש כרת (פי' כן סבר ר' ישמעאל אבל משנתנו חלוקה על העונש ע' למטה).

ויותר נראה להגיה באופן אחר: מה שלי בשלך אסור אף שלך בשלי אסור אי מה שלי בשלך אסור וענוש כרת אף שלך בשלי אסור וענוש כרת ולאו ר' ישמעאל כו' (ונשמט בטעות מן "אסור" עד "אסור", וע' בבלי קידושין נ"ז ב'; והענין כאן "ולאו ר' ישמעאל אמר" כו' פי' וכי לא אמר ר' ישמעאל, ודלא כפ"מ שהמשיך מלת "ולאו" למעלה "ענוש כרת ולאו").

ר' יוסי בשם ר' חנינה בעי. — צ"ל: ר' יוסי בר חנינה בעי.

איסורי הנייה מהו שיבטלו בצירוף כו'. — צ"ל: מהו שיבטלו בריצוף (פי' כשנתרסקו ונימוחו ואינן ראויין עוד להתכבד בהן וע' ערוך ע' רצף) והתנינן שור הנסקל (פי' וא"א לפרש בשור שהרי ניכר הוא בין שחוט לנסקל וע"כ בשרצפו מיירי) כו' ידלק השק א"ל אילו איתותבת תמן יאות הוה (פי' אילו הקשית קושיא זו כשהיינו עוסקין בע"ז היה זה דבר חכמה אבל לא עתה כשהגעת לערלה.

הלכה יג

ר' שמואל בר נתן בשם ר' חמא הלכה כו'. — צ"ל: בשם ר' חמא בר חנינה הלכה כו' (וכעין זה בשבת פ"ג ה"א דף ה' ע"ד ועוד איזה מקומות).

עד דלא איתאמר הדא מילתא לא הוינן ידעין דו כן כו'. — צ"ל: לא הוינן ידעין דו מודין חכמים לרשב"ג דילמא לא איתאמרת (ומה שבינתיים מיותר) אלא מודה רשב"ג לחכמים (פי' ביין לתבשיל שהוא אסור).

הלכה יד

ר' יוסי בשם ר' יוחנן הלכה כרבי, כלי פפייר כו'.— יש להפך הגירסא וכצ"ל: ר' יוסי בשם ר' יוחנן הלכה כרבי ריבר"ב בשם שמואל הלכה כרבי, כלי פפייר שזפתן גוי מחלוקת רבי וחכמים תני כו' ושל בטבוט ושל עץ מנגבן (וכ"ה בבבלי ע"ה א' ותוספתא פ"ט) של שיפה כו'.

הלכה טו

תני ר' הושעיה צריך להטביל כו'. — צ"ל: תני ר' הושעיה כלי תשמיש של מתכות צריך להטביל כהדא כו' שאלון לר' ירמיה אמר צריך להטביל אמרין נצא לחוץ ונלמד נפקון ושמעון ר' יעקב בר אחא שמעון בר בא בשם ר' יוחנן לא שנו אלא לוקח לפי שיצאו מטומאת הגוי ונכנסו לקדושת ישראל אבל שואל מותר מעתה אפי' כלים (פי' שאינם לתשמיש אוכל נפש) ר' הושעיה כו'.

[השלמות: **הדא דתימר בסכין קטנה** (פי' שמשתמשין בה בצונן) אבל בסכין גדולה (פי' שמשתמש בה בחמין, ע' בר"נ).]